

Warszawa , 13. 11.2014 r.

Zbigniew Kobyliński i Dariusz Wach

Sprawozdanie z badań wykopaliskowych grodzisk prowadzonych w sezonie 2014 na terenie woj. warmińsko–mazurskiego

W terminie od 30 czerwca do 18 października 2014 r. zespół pracowników IAE PAN kierowany przez prof. dr hab. Zbigniewa Kobylińskiego, w skład którego wchodził także Dariusz Wach, w ramach projektu „Katalog grodzisk Warmi i Mazur” realizowanego we współpracy z Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, przeprowadził na terenie woj. warmińsko–mazurskiego (gmina Kisielice i Morąg) badania wykopaliskowe na 5 stanowiskach. Były to grodziska oraz potencjalne grodziska w Łodygowie, Podągach oraz Folwarku Starym. Celem wykopalisk było rozpoznanie charakteru ww stanowisk, określenie ich potencjalnych funkcji oraz pozyskanie materiału zabytkowego który umożliwiłby ich datowanie.

**Grodzisko (st. nr 2) w Podągach, gmina Morąg
(AZP 18-57/22)**

Prace prowadzono przez 6 tygodni w okresie od 11 sierpnia do 20 września 2014 r.

Stanowisko nr 2 w Podągach usytuowane jest na jednym z gęsto zalesionych wzgórz oddzielonych od siebie głębokimi parowami ze spływającymi po ich dnie strumieniami. Omawiane wzgórze ma bardzo wyraźną od strony północnej, wschodniej i zachodniej, wyodrębniającą się z otoczenia formę terenową o przewyższeniu w stosunku do wspomnianych parowów sięgającym kilkunastu metrów, z bardzo stromymi zboczami. Od strony północno wschodniej jego zbocze ma kształt podłużnego trójkąta, stopniowo obniżającego się, natomiast od strony południowej teren obniża się bardzo łagodnie by później znowu lekko się podnosząc ostatecznie przejść w znajdujący się od tej strony rozległy płaskowyż z odkrytymi polami uprawnymi.

Z tejże też strony elementem widocznym na pierwszy rzut oka są dwie linie wałów oraz dwie linie rozdzielających je zagłębienia (fosy) oddzielających tę część grodziska od wspomnianego płaskowyżu skąd dojście na obszar niegdysiejszego grodu było najłatwiejsze.

Wspomniane wały , z których większy był wałem głównym ograniczającym majdan, nie biegły po całym obwodzie grodziska lecz jedynie od miejsc gdzie naturalne stoki wzgórza były wystarczająco strome od strony wschodniej do , analogicznie, stromego stoku w części zachodniej. Obszar definiowany jako grodzisko, luźno porośnięty drzewami oraz zaroślami, ma wraz z dwoma wałami i fosami około 90 m długości. Być może jego wielkość, jeśli przyjąć istnienie ewentualnej 3 fosi (podejrzane zagłębienie widoczne nieco bardziej na Południe od krawędzi fosi nr 2), jest nawet jeszcze większa. Aby rozpoznać budowę oraz nawarstwienia wszystkich wspomnianych konstrukcji obronnych grodziska jak i teren położony w jego obrębie bardziej na Północ, w granicach stanowiska wytyczono 5 wykopów.

Wykop nr 1 o wymiarach: 13 x 2 m i (w lekkim przybliżeniu) orientacji S-N przecinał „W” skarpę wału głównego grodziska w miejscu gdzie tenże wał oraz wał sąsiedni przecięty był przez współczesną drogę leśną biegnącą ze wspomnianego wcześniej płaskowyżu na teren grodziska. Rozciągał się od wewnętrznego („N”) podnóża wału aż po jego podnóże zewnętrzne („S”) przechodzące w fosę pierwszą.

Wykop nr 2 o wymiarach: 11 x 2 m, o tej samej orientacji co wykop nr 1, przesunięty był o 2 m w kierunku „wschodnim” i (szachownicowo) stykał się z nim jednym z wierzchołków. Przecinał cały obszar fosi nr I oraz analogicznie do wykopu nr 1 „W” skarpę wału nr II aż do jego południowego podnóża przechodzącego w fosę nr II.

Wykop nr 3 o wymiarach: 4 x 2 m, także o orientacji N-S, przesunięty był w stosunku do wykopu nr 2 o 2 m na Wschód i przecinał obszar fosi nr II aż do górnej krawędzi jej południowego zbocza.

Wykop nr 4 o wymiarach: 6 x 2 m i orientacji dłuższego boku N-S był oddalony od wykopu nr 1 na Wschód o 10 m i znajdował się w obszarze ewentualnego zagłębienia przywałowego na przedłużeniu ku N skraju zbocza wału nr I.

Wykop nr 5 o wymiarach: 9 x 2 to w istocie niejako kontynuacja wykopu nr 1 założona w wyższej partii skarpy wału nr I tak by ewentualnie uchwycić górne nawarstwienia konstrukcji tegoż wału.

Wykop nr 6 o wymiarach: 7 x 1 m i orientacji dłuższych boków W-E, założony został w strefie przykrawędnej NW partii grodziska tak by rozpoznać ewentualne istniejące tam konstrukcje i nawarstwienia.

Analizując układ warstw znaleziony w obrębie przekopu przez wał główny (wykop nr 1) który zachowany jest w stanie dzisiejszym do wysokości 2, 5 m, stwierdzono, iż na gliniastym podłożu , które w centralnej i północnej części obszaru zajmowanego przez tenże

wał miał postać płaskiej powierzchni znajdowała się, również horyzontalnie leżąca, gruba na 0,1-0,3 m warstwa bardzo jasnej, twardej ilastej ziemi (nr 82), w której znaleziono nieliczne, pojedyncze fragmenty ceramiki wczesno żelaznej. Wydaje się, iż była to warstwa niwelacyjna stanowiąca podstawę wału. Powyżej znaleziono depozyt (pokład) dużych, nieprzepalonych kamieni (nr 49) o średnich wymiarach 0,15 x 0,3 m ale również często 0,25 x 0,35 a nawet dochodzących do 0,55 m długości. Kamienie te stanowiące solidną podstawę jądra wału, tworzyły zamknięte od strony zachodniej półkole o średnicy około 3 m i sytuowały się symetrycznie po obu stronach osi dłuższej wału. Kształt ten, wskazujący na „zamknięcie” zachodniej granicy omawianego depozytu kamieni wydaje się być mocną (jedną z kilku) poszlaką wskazującą, iż wspomniana droga współczesna przecinająca wały grodziska biegnie zapewne śladem pierwotnego przejścia (bramy) do grodu. Pomiędzy i nad i częściowo pod kamieniami nr 49 usypana była warstwa piaszczysto ilastej ziemi nr 46 o miąższości 0,2-0,4 m i , również , horyzontalnym układzie. Powyżej leżała kolejna warstwa a właściwie kompleks naprzemiennych warstewek gliniastych i piaszczystych (nr 27) o łącznej miąższości do 0,4 m, w których to warstwach znajdowało się kilkanaście kamieni (nr 23) podobnych do kamieni opisanych wcześniej lecz nie tworzących żadnego wyraźnego układu. Wydaje się, że były one jedynie wzmocnieniem wyższej partii jądra wału. Warstwy leżące powyżej (nr 5,4, 3, 2) były mniej jednorodne jeśli chodzi o układ (z grubsza horyzontalny) oraz rodzaj ziemi (przede wszystkim ilasto piaszczyste) i tworzyły górną (ponad 1, 5 m miąższości) część nasypu wału. Warstwami stokowymi (w kierunku fosy nr I) były piaszczyste a w dolnej części nieco zglinione ziemie nr 2, 24 oraz 13 o miąższości łącznej do 0,6 m. Od strony wnętrza grodziska tuż u podnóża zachodniego końca skarpy wału, na odcinku prawie 4 m znaleziono warstwę spalenizny (nr 45) i przepalonej ziemi (nr 29 i 62) pomiędzy pod i nad dwoma warstwami luźnego bruku kamiennego nr 60 (niższy) oraz 28 (wyższy). Kamienie te o średniej wielkości 0,1 m z reguły były przepalone. Wydaje się, iż stanowiły fragment konstrukcji wjazdu do wnętrza grodu). Innym elementem z tej części wykopu nr 1 były ślady 3 dużych słupów znalezione na zewnątrz północnej krawędzi omawianego półkola kamieni nr 49 i na zewnątrz (w kierunku wschodnim, ku wnętrzu wału) od wspomnianego obszaru bruku i spalenizn. Doły posłupowe, których ślady zachowały się jedynie w profilu ściany wschodniej wykopu oraz wymuszonym profilu pomocniczym w jego obrębie (gdzie część powierzchni zajmowała płatanina korzeni rosnącego w wale drzewa) oraz w stropie najniższej warstwy nr 82 znajdowały się bardzo blisko siebie (w odległości 0,2 - 0,3 m). Największy z nich (nr 94) miał średnicę dna 0,6 m. Dół posłupowy widoczny w przekroju ściany wykopu miał 0,7 m głębokości i kończył się w stropie warstwy nr 27, co nie znaczy , że z jej poziomu

był wkopany gdyż wydaje się prawdopodobne, iż omawiane słupy były raczej ustawione (i tworzyły jakiś element bramny grodziska) i obsypane ziemią tworzonego zapewne równocześnie wału. Za takim wytłumaczeniem przemawia także płaskie dno dołu posłupowego nr 94. Śladem innego elementu konstrukcji wału może być także podłużny, wąski na , średnio 0,3 m ciemny depozyt ziemi (nr 30) ciągnący się przez całą długość skarpy wału u podnóża jego zachodniej skarpy. Pas ten, miejscami stanowiący wypełnisko rowka (nr 70) a miejscami (w pobliżu części otwierającej się na wewnątrz grodziska) przeciwnie stojący depozyt może być pozostałością ewentualnej, rozłożonej drewnianej ściany wału w przejściu bramnym. Niestety pas ten stanowi też krawędź współczesnej, głębokiej i szerokiej koleiny wspominanej już drogi w związku z czym jego klasyfikacja stratygraficzna nie jest w pełni wiarygodna.

Leżąca na Południe od wału nr I między nim a wałem nr II fosa nr I (18) rozpoznana w obrębie **wykopu nr 2**, miała 5 m szerokości i 0,8 m głębokości od strony wschodniej oraz 1,5 m od zachodniej. Ściany opadały łagodnie (od Zachodu bardziej stromo-pod kątem 45 stopni) ku nieregularnie płaskiemu dnu o szerokości 1,3-1,5 m. Ku S przechodziły płynnie w nasyp wału nr II, który miał 5 m szerokości i około 0,8 m wysokości licząc od poziomu przecinającej wał drogi współczesnej. Nasyp wału nr II nie był tak skomplikowanej budowy jak wału nr I. Na calcowym, gliniastym podłożu (głina nr 11) znajdowała się gruba na około 0,1 m pylasta, jasno szara warstwa jednorodnej ziemi w której stropie odkryto ślady dwóch okrągłych w planie stropu obiektów (dołów posłupowych ?) nr 43 i 73 o podobnych wymiarach : 0,4 -0,5 m średnicy, strome ścianach bocznych i głębokości 0,3 m (ob.73) i 0,1 m (ob. 43). Obiekt nr 73 usytuowany był na krawędzi wału i początku stoku fosy zaś obiekt nr 43 bliżej krawędzi zachodniego końca wału. Powyżej warstwy nr 25 leżała, również horyzontalnie warstwa szarobrązowej ziemi piaszczysto ilastej nr 10 o miąższości 0,2 m. Konsystencja, struktura i kolor tej jednostki statygraf. Sugerować może iż warstwa ta mogła być pozostałością warstwy rozłożonych gałęzi tworzących wzmocnienie podstawy wału. Powyżej leżała gruba (0,4 m miąższości) warstwa jednorodnej piaszczysto ilastej ziemi nr 9 w objętości której znajdowało się 7 dużych kamieni o długości 0,4-0,5 m. W przeciwieństwie do sytuacji z wału nr I tutaj kamienie nie tworzyły jakiegoś konkretnego układu a jedynie sytuowały się w centralnej partii wału. Całość przykrywał humus nr 1. Wypełniskami fosy I (18) z kolei były (w kolejności od dołu): od strony północno zachodniej (stok wału nr I) jasny zsuw piaszczysto ilasty nr 103 o miąższości do 0,25 m, przemieszana gliniasto piaszczysta ziemia nr 103 (miąższości do 0,4 m od E i 0,2 m od W) leżąca na dnie i częściowo na ścianach bocznych fosy, ciemno szaro brązowa, wilgotna, przemieszana ziemia ilasto gliniasta nr 50

(gruba na 0,3 m) z kamieniami nr 53 w swej objętości, warstwa ziemi popielato brązowej nr 54 o grubości od 0,3 (przy profilu E) do 1 m (przy ścianie W) leżąca na stoku S fosy, górne wypełnisko fosy czyli żółto brązowa ziemia gliniasta nr 12 o miąższości 0,3 m (od E) i 0,8 m (od W) oraz (od strony stoku wału nr I), kontynuacja zsuwu z tegoż wału, podhumusowa warstwa piaszczysta nr 24.

Od strony zachodniej elementem ograniczającym nawarstwienia wału nr II był długi (9,5 m) biegnący niemal przez cały wykop, wąski (0,4-0,6 m) i głęboki do 0,5 m rowopodobny obiekt (nr 8, nr wypełniska 7) będący kontynuacją takiegoż rowu biegnącego przez obszar wykopu nr 1. I podobnie jak tam wydaje się on być wypełnioną wspólnie koleiną wspominanej uprzednio drogi. Jego wschodnią ścianę stanowił pas szarej, twardej ilastej ziemi nr 56 tworzący pionową warstwę stojącą. Być może jest to pozostałość wspominanej już, hipotetycznej ściany ograniczającej nasyp wału od strony przejazdu przez tenże wał lecz nie można także wykluczyć, iż jest to po prostu boczne wypełnisko rozjeżdżanej wielokrotnie wspomnianej koleiny współczesnej.

Od strony południowej, w samym końcu wykopu nr 2 calcowe, gliniaste dno gwałtownie opadało wskazując początek obszaru fosy nr II (26), która przebadana została w obrębie **wykopu nr 3**. Fosa nr II (26) wykopana w podłożu gliniastym (nr 67) była nieco mniejsza od fosy nr I. Miała 4 m szerokości, płaskie dno o szerokości 3 m i strome ściany. Dno od strony wału nr II stanowiły bardzo wilgotne, maziste gliniaste warstwy nr 90 i 91 o miąższości od kilku do kilkunastu cm każda na stropie i częściowo w objętości których znaleziono liczne zbutwiałe na kolor czarny resztki elementów drewnianych (gałązek, patyków), które stanowić musiały jakiś rodzaj faszynowania ściany północnej fosy, które się przewróciło na jej dno. W obrębie tych warstw znajdowały się także dość duże (długości do 0,35 m) kamienie nr 92 układające się w nieregularny, luźny pas od strony ściany północnej fosy. Na zboczu południowym zaś i częściowo na dnie, zwłaszcza przy ścianie wschodniej wykopu zalegały warstwy jasnej szarej i popielato szarej ziemi nr 79 o miąższości do 0,3 m oraz przepalanej ziemi z drobinami węgla drzewnych (warstwa nr 81). Wydaje się, iż są to relikty spalonych konstrukcji drewnianych, które zsunęły się z krawędzi południowego stoku fosy. Od strony wnętrza tej ostatniej na wspomniane warstwy spaleniskowe nachodziła gruba na 0,4 m warstwa ilasto gliniastej ziemi nr 84 a strop tychże warstw od strony zbocza południowego fosy przykrywał płat zsuwów gliniastych nr 80 o miąższości około 0,15 m. Górną partię południowego stoku fosy umacniały dość ściśle ułożone kamienie mniejsze i większe kamienie (spąg tworzyły kamienie nr 66 o średnicy 5 -110 cm zaś częściowo pomiędzy nimi ale głównie wyżej leżały kamienie większe nr 59, o średnicy od 0,25 do 0,5

m). Przestrzeń pomiędzy i pod wspomnianymi kamieniami wypełniała warstwa (nr 81) ciemnej, przepalanej ziemi z drobinami węgla drzewnych. Górne wypełnisko tej części fosy stanowił kompleks podobnych, piaszczysto ilastych, żółto brązowych i brązowych warstw nr 19 o grubości dochodzącej do 0,6 m. W strop tychże warstw, przy ścianie południowej wykopu wkopana była (częściowo wykraczająca poza S granicę wykopu) nieduża (0,7 m szerokości i co najmniej 1 m długości oraz 0,3 m głębokości) jama nr 15 z wypełniskiem piaszczystym nr 14 i drobnymi kamieniami nr 16 na dnie oraz skupiskiem ceramiki nr 63 w ścianie wykopu. Obrzeża jamy stanowiły kamienie nr 17, które zapewne zostały wygarnięte z opisanych wcześniej niższych warstw. Zupełnie inaczej przedstawiały się nawarstwienia północnej części wypełnisk fosy, gdzie ponad omawianymi wcześniej warstwami z rozłożonymi w środowisku wilgotnym drewnami nr 88, 89, przy ścianie północnej wykopu znajdował się kompleks przemieszanych ukośnie i miejscami pionowo sąsiadujących ze sobą przesyconych wodą warstw nr 35 i 37, który powstał prawdopodobnie na skutek wypływów i spływów wodnych ze ścian podnóża wału nr II. Najwyższym wypełniskiem fosy nr II była biegnąca pasem w jego centralno północnej części warstwa nr 20 o grubości od 0,3 m przy ścianie zachodniej wykopu do 0,6 m przy jego ścianie wschodniej.

W obszarze **wykopu nr 4** założonego u podnóża wewnętrznego stoku wału głównego grodziska podłoże calcowe o mniej więcej horyzontalnym przebiegu stanowiła glina nr 62 przykryta od strony wału jasnym calcem ilasto piaszczystym nr 74. Nawarstwienia ponad calcem miały łączną miąższość od 0,5 m przy ścianie północnej wykopu do 1 m przy ścianie południowej (podnóże wału). Pierwszą od dołu warstwę stanowiła, gruba na kilka, kilkanaście cm warstwa bardzo jasnej piaszczysto ilastej ziemi zakumulowanej zapewne przy pierwszych pracach związanych z budową wału. Ciągnęła się od krawędzi podnóża wału aż do N granicy wykopu. Na niej, w części południowo zachodniej wykopu, stopniowo się pogrubiając w tamtą stronę leżała warstwa ciemno żółto brązowej, sypkiej, piaszczysto pylastej ziemi nr 55 osiągającej przy ścianie południowej wysokość 0,65 m. Jej opadający ku Północy strop aż do końca wykopu przykrywała dość jednorodna, ciemna warstwa ziemi zbitej, piaszczystej bardzo ciemno szarej a miejscami (zwłaszcza w partiach spągowych) czarnej, z drobinami węgla drzewnych i drobinami białych węglanów wapnia. W obrębie tej warstwy, przy ścianie zachodniej wykopu znajdowało się także nieduże skupisko kamieni nr 47. W całym przebiegu tej, leżącej horyzontalnie warstwy jej miąższość była podobna i wynosiła średnio 0,2 - 0,3 m. Wydaje się, że była to główna, warstwa użytkowa w tej części grodziska. W strop warstwy 38 w narożniku południowo wschodnim wykopu wkopana była jama nr 71 o obserwowalnych w granicach wykopu wymiarach: długość 1,6 m, szerokość 1,3

m i głębokości 0,5 m. Jej wypełniskiem była przesycona drobinami pomarańczowej polepy i miejscami drobinami węgla drzewnych przemieszana, szaro brązowa, ilasta ziemia nr 61 z (w dolnej partii) kilkoma dużymi kamieniami nr 65. Ponad tą jamą i otaczającą ją warstwą nr 55 leżała gruba na 0,3 m od strony zbocza wału i stopniowo cieniejąca w stronę majdanu, jasna, oliwkowo brązowa, piaszczysta ziemia nr 21 (prawdopodobnie warstwa zsuwowa z wału). Na niej leżała najwyższa, podhumusowa, warstwa ciemnej szaro brązowej ziemi nr 22.

Ogółem stwierdzić należy, iż w obszarze wykopu nr 4 nie stwierdzono istnienia klasycznego zagłębienia przywałowego u podnóża wału grodziska co sugerować może, że materiał z jego wnętrza pozyskany został przede wszystkim przy wykopywaniu fosy nr I (18).

Ps. Zdaje mi się, że w warstwach górnych tego wykopu były fragmenty wczesnośredniowieczne ale na 100% tego nie pamiętam (może Jacek, bo wizytował)

W założonym w przykrawędnej, północno wschodniej części grodziska **wykop nr 6** gdzie łączna miąższość wszystkich nawarstwień sięgała 1, 1 m na jasno oliwkowo brązowym, calcowym podłożu piaszczysto pylastym nr 100 leżała, w części centralnej i wschodniej wykopu cienka warstwa ziemi, piaszczystej, szaro brązowej nr 99 a nad nią, w obrębie całego wykopu, gruba na 0,2-0,35 m warstwa ziemi (nr 85) ciemno szarej, zbitej, przesyconej drobinami i kawałkami spalonego drewna, w objętości której znaleziono także pojedyncze kamienie (głównie w W części wykopu). Wydaje się, iż była to pierwotna warstwa użytkowa jeszcze przed usypania na niej (na skraju grodziska), niskiego wału (czy też może jedynie podwyższenia). Relikty tego wału tworzy piaszczysta warstwa nr 104 osiągająca grubość do 0,45 m oraz leżąca nad nią, piaszczysto ilasta, szaro brązowa, przemieszana warstwa nr 76. Obydwie te warstwy tworzą ponad użytkową warstwą nr 85 podwyższenie o wysokości 0,8 m. Powyżej, od szczytu tego podwyższenia w kierunku wnętrza grodziska, leży niwelująca okoliczny teren warstwa pylastej, jednorodnej, bladej brązowej ziemi nr 77. Zarówno w warstwie dolnej (nr 85) jak i wyższych (nr 76) znaleziono nieliczne ale istotne ilości fragmentów ceramiki. **Ps. Tu też zdaje mi się, że w warstwach górnych tego wykopu mogły być fragmenty wczesnośredniowieczne a w najniższych wczesno żelazne ale na 100% tego nie pamiętam (może Jacek, bo wizytował)**

Podsumowanie:

Wał główny- konstrukcja ziemna (materiał z fosy I) z podstawą kamienną, prawdopodobna brama (relikty 3 potężnych słupów) i ewentualnie ściana wewnątrz

**bramna (ślady spalenizny oraz szara warstwa „stojąca” biegnąca porzecznie do wału).
W przejściu w obszar majdanu bruki kamienne i spalenizna (jakiś rodzaj kamienno
drewnianego podjazdu?)**

Fosa I –

**Wał II- ziemny z wzmocnieniem jądra dużymi kamieniami, ewentualne słupy na
krawędzi stoku wewnętrznego**

**Fosa II – mniejsza niż I. Zbocze od strony wału II prawdopodobnie wzmocnione
ścianą drewnianą (faszyną ?)bo jest wygnite drewno i częściowo kamieniami. Zbocze od
strony płaskowyzu wzmocnione kamieniami i chyba też konstrukcją drewnianą
(spalenizny i popioły)**

Możliwość istnienia wału nr III i ewentualnie niewidocznej obecnie fosy nr III

**Majdan- brak zagłębienia przywałowego i chyba dwufazowość nawarstwień z
ceramiką wczesnośredniowieczną? w górnych.**

**Skraj północny grodziska_ niski wał piaszczysty (faza młodsza) nad ciemną
warstwą użytkową wcześniejszą . Materiał dolny wczesnożelazny. Górny ? nie
pamiętam.**

**Materiałem zabytkowym zdecydowanie dominującym jeżeli chodzi o znalezioną na
stanowisku ceramikę jest ceramika wczesno żelazna znajdowana w małej ilości ale w
większości warstw.**

Posumowanie ilościowe:

Łącznie:

Przebadano 97,5 m kw.

znaleziono (wyodrębniono), pobrano:

104 jednostek stratygraficznych

49 zespołów inwentarzowych ceramiki

8 próbek (7 węgla i 1 glebowa)

4 zabytki wydzielone (1 fragm. nadtopionego przedmiotu brązowego, 3 fragmenty
przedmiotu żelaznego, 1krzemień, 1 żużel)